

Lauseenvastikkeista ja upotetuista lauseista

Lauseenvastikkeiden runsautta on totuttu pitämään suomen kielelle luonteenomaisena piirteenä. Jo koulukieliopista ovat tuttuja partisiippi-, temporaali- ja finaali rakenteet, mutta viime vuosikymmeninä tutkimus on melkoisesti lisännyt lauseenvastikkeiden määrää. Niinpä sitä useimmiten essiivissä olevaa lauseenjäsentä, jota Setälän lauseopissa sanotaan appositiksi, on nimitetty myös predikatiiviseksi lauseenvastikkeeksi; termin ensimmäinen käyttäjä lienee Martti Airila (ks. Setälä, SKL, 13. p., s. 35—36; Airila, Suomenkielen lauseoppi, 1926, s. 31; Vartiainen, Sananjalka 9 s. 88). Lauri Hakulinen luettelee SKRK-teoksensa 1. painoksessa lauseenvastikkeina edellisten lisäksi seuraavat rakenteet: irrallinen nominatiivi ja partitiivi (nominativus ja partitivus absolutus), kvasirakenne, modaali-rakenne, kvantumrakenne ja agenttirakenne (SKRK II, 1946, s. 261—287). Omasta puolestani olen kartuttanut lauseenvastikkeiden lukua liittämällä niihin infinitiivirakenteen ja ns. 3. partisiippirakenteen (Vir. 1954 s. 217—218, UAJb XXVIII s. 201—202, Das Referat in der finnischen Sprache, 1961, s. 74—75). Eeva Lindén taas on lisännyt substantiivirakenteen ja attribuuttirakenteen (Vir. 1956 s. 415, 1962 s. 216—218). Aarni Penttilä mainitsee edellisten lisäksi intensiteettirakenteen ja fatumrakenteen ja katsoo lauseenvastikkeeksi myös rakenteen ”*tietää jokin jonkun ainoaksi huviksi* = tietää, että jk on jkn ainoa huvi” (Suomen kielioppi, 1957, s. 492—493, 359). Lisäksi hän luettelee lauseenvastikkeiden jatkoksi seuraavat rakenteet, kuitenkin nimenomaan sanomatta niitä lauseenvastikkeiksi: *minun on meneminen, minun käy meneminen, minun on mentävä, minun pitää kirjoittaman, minun tuli mennyksi* (mts. 642—643). Pentti Vartiainen huomauttaa, että myös parti-

siippi ilmauksessa *Ojan reunalla istui itkävä poika* ja infinitiivimuoto lausetyypissä *Tulin sotamalla* vastaavat sivulausetta ja ettei mikään estäisi nimittämästä niitäkin lauseenvastikkeiksi (SJ 9 s. 88). Kun vielä huomataan, että eräiden nimikkeiden (esim. temporaali- ja agenttirakenteet) alle kätkeytyy hyvinkin erilaisia rakenteita, täytyy sanoa, että lauseenvastikkeiden floora on alkanut rehottaa kovin villinä.

Toistaiseksi ainoa kysymystä koskeva kriittinen selvitys on Pentti Vartiaisen Sananjalka 9:ssä julkaisema verbien nominaalirakenteita koskeva artikkeli. Siinä hän on selvästi ja osuvasti osoittanut käsitteistön ja nimistön haitallisen kirjavuuden ja epäjohtonmukaisuuden, mutta on pidättäytynyt syvälleikäyvistä uudistusehdotuksista.

Koetan seuraavassa tarkastella kysymystä hieman uudesta näkökulmasta. Käsittelyn pohjaksi esitän ensin käsiteltävien rakenteiden tyyppiluettelon. Tarkastelun kohteena on nykykieli ja tavoitteena sen rakenteiden synkroninen analysointi ja luokittelu. Pyrkimyksenä on ottaa luetteloon 1) kaikki ne rakenteet, joita tähän mennessä on nimitetty lauseenvastikkeiksi, ja 2) tavallisimmat sellaiset rakenteet, joita samantapaisin perustein kuin edellisiä voitaisiin pitää lauseenvastikkeina tai jotka muuten ovat käsittelyn kannalta tarpeellisia vertailukohteita. Lukuun ottamatta niitä tyypejä, jotka on jo aiemmin nimetty lauseenvastikkeiksi, luettelo ei pyri täydellisyyteen. Eri tyypejä edustavat esimerkit on luettelossa pelkistetty mahdollisimman yksinkertaisiksi, jättämällä pois käsittelyn kannalta epäolennaiset sanat. Näin on menetelty usein silloinkin, kun pohjana on kieliopillisesta kirjallisuudesta saatu esimerkki. Toisaalta on monesti ollut tarpeen ottaa mukaan samastakin tyypestä kaksi tai useampia esimerkkejä, jotta eri käyttötavat ja muodot tulisivat kyllin selvästi näkyviin. Moninaisten rakenteiden ryhmittely tyypeiksi on tietenkin aina jossain määrin mielivaltaista, mutta käsittelyn helpottamiseksi se on ollut tarpeellista. Samalla ennen pistettä olevalla numerolla merkityt esimerkit luen aina yhteen tyyppiin (tyypit 1—54), vaikka eräisiin tällaisiin tyyppeihin kuuluukin selvästi erotuvia alatyyppejä. Kunkin tyyppin sisällä on esimerkit lisäksi numeroitu. Kulloinkin huomion kohteena oleva rakenne on luettelossa kursivoitu.

- A. 1.1. Näyttää *tulevan sade*
1.2. Tuntuu *olleen kylmä yö*
1.3. Kuului *käyneen vieraita*
1.4. *Saalista ei näy nousevan*
1.5. *Täällä kuuluu olleen häät*
- 2.1. *Teille kuuluu tuodun uusi emäntä*
2.2. *Talo kuuluu myytävän*
2.3. *Häntä tuntuu kunnioitettavan*
2.4. *Sinut näkyy nimitetyn virkaan*
- 3.1. *Ilmeni varkaiden vieneen rahat*
3.2. *Osoittautui hänen olevan sairas*
- 4.1. *Isä näyttää lukevan lehteä*
4.2. *Yö tuntuu olleen kylmä*
4.3. *Työt näkyvät päättyneen*
4.4. *Sinä kuulut saaneen kirjeen*
4.5. *Häät kuuluvat olleen eilen*
- 5.1. *Talossa täytyy olla isäntä*
5.2. *Kaivoon pitäisi tulla vettä*
- 6.1. *Pojan pitää lukea kirja*
6.2. *Sinun täytyy olla rohkea*
6.3. *Hänen pitää näkemän kummia*
- 7.1. *Johtajalla on oltava kosketus joukkoihin*
7.2. *Rappaukseen on päästävä ilmaa*
- 8.1. *Pojan on luettava kirja*
- 9.1. *Sinun on lähteminen*
9.2. *Meidän ei ollut sinne menemistä*
9.3. *Minun ei käynyt lähteminen*
- 10.1. Näytti mahdottomalta *meidän pelastua*
- 11.1. *Sinun on hyvä puhua*
11.2. *Pojan on hyödyllistä lukea kirja*
11.3. *Meidän käy mahdolliseksi pelastua*
11.4. *Teidän on aika ratkaista asia*
- 12.1. *Olisikohan meidän mennä?*
12.2. *Kun olisi mennä tuntoonsa itsekunkin*
12.3. *Olisiko jättää tämä uudistalo?*

- 13.1. Miten on *selitettävissä* nämä säkeet?
- 14.1. — — jos näitä *sanomia* tulee *ensi vuonna julkaistavaksi*
- 15.1. *Minun* tuli *kerrotuksi asia*
- 16.1. Tyttö kuuli *käen kukkuvan*
 16.2. Tekijä on käsitellyt aihetta, *jota hänen on luultu väheksyvän*
 16.3. Hän väitti *nukkuneensa*
 16.4. Minä luulin *tuntevanne asian*
 16.5. Hän huomasi *ammeeseen valuvan vettä*
 16.6. Mies kertoi *poikaa lyödyn*
 16.7. Hän ilmoitti *hankittavan valaisimet*
- 17.1. Hän määräsi *hankittavaksi valaisimet*
- 18.1. Hän antaa *ammeeseen valua vettä*
 18.2. Annettiin *laatikkoon jäädä sakset*
- 19.1. Hän antaa *veden valua*
 19.2. Mies käski *poikien tehdä työn*
- 20.1. Hän saapui *isäntäväen ollessa pellolla*
 20.2. Mies lauleskeli *tehdessään työtä*
 20.3. Hän lähti *nukkuessani*
- 21.1. Meteli alkoi heti *vieraiden saavuttua*
 21.2. Ilotulitus aloitettiin *annettuani merkin*
- 22.1. *Kesän tullen* hän virkistyi
- 23.1. Tyttö nauroi *kaikkien nähden*
 23.2. Se tapahtui *sinun nähtesi*
 23.3. Minä tein sen *tieteni*
 23.4. Ei kukko *käskien* laula
 23.5. Ei uni *maaten* lopu
- 24.1. Lapsi putosi *kenenkään huomaamatta*
 24.2. Kuuntelin oven takana *miesten sitä tietämättä*
 24.3. Minä tiedän sen *sanomattasi*
- 25.1. Kirja on *minun tietääkseni* ilmestynyt
 25.2. Asia oli *heidän muistaakseen* niin
 25.3. Hän on, *sanoakseni asian suoraan*, aikamoinen lurjus

- B. 26.1. Hän otti lainan *ostaakseen auton*
26.2. Minä tulin *voidaksesi levätä*
26.3. Hän on liian heikko *lähteäkseen matkalle*
- 27.1. Nauroin *katketakseni*
27.2. Sydän sykki *pakahtuakseen*
- 28.1. Sinä otit *nähdaksesi suuren vaivan*
28.2. Nainen sai *suorittaakseen tärkeän tehtävän*
- C. 29.1. Tyttö oli *nukkuvinaan*
29.2. Minä olin *antavinani rahaa*
- 30.1. Tauti menee, jos on *mennäkseen*
30.2. Hän on *ollakseen*
30.3. En ollut *tietääkseni asiasta*
- 31.1. Hän oli *nielemäisillään pillerin*
- D. 32.1. Minua haluttaisi *lähteä matkalle*
32.2. Minulla on tapana *syödä hyvää ruokaa*
32.3. Minulle johtui mieleen *käydä ulkomailla*
32.4. Minusta tuntui kolkolta *jättää kotini*
- 33.1. Sinä aiot *jättää yliopiston*
33.2. Hän lupasi *tehdä työn*
33.3. Minä häpeän *kerjätä*
33.4. Snellman yritti *ratkaista kysymyksen*
33.5. Minä pidän viisaimpana *myydä talon*
33.6. Hän otti tavaksi *voimistella aamuisin*
33.7. Hän luuli tarpeelliseksi *nukkua päivällä*
- 34.1. Hän sai *sanotuksi tärkeimmät asiat*
- 35.1. Minä jätän *kuvailematta matkaa*
- 36.1. Äiti meni *maata*
36.2. Minä olin *tehdä erehdyksen*
36.3. Lapsi tuli *itkien kotiin*
36.4. Sinä et kykene *tekemään sitä*
36.5. Tyttö meni *ostamaan ruokaa*
36.6. Isä on *pesemässä autoa*
36.7. Lapset tulevat *vimasta*
36.8. Hän tuli *soutamalla*
36.9. Sinä lähdit *lupaa kysymättä*

- 37.1. Poika on hyvä pelaamaan šakkia
- 38.1. Isä käski poikaa tekemään työn
 38.2. Tyttö pyysi äitiään auttamaan
 38.3. Hän pakotti pojan lähtemään
 38.4. Hän kielsi poikaa lähtemästä
 38.5. Emäntä pani uunin lämmitä
- 39.1. Tiedän hänet tulevaksi
- 40.1. Asia on vaikea toimittaa
 40.2. Tyttö on kaunis katsoa
 40.3. Tämä on terveellistä kenen tahansa nauttia
- 41.1. Onko teillä hevosta myydä?
 41.2. Ei ole ruokaa teille antaa
 41.3. Täällä on huonot tiet kulkea
 41.4. Tässä on penkkiä vieraiden istua
- 42.1. Pyyssä ei ole kahden jakaa
- 43.1. Äiti toi omenoita lasten syödä
 43.2. Isä toi mansikoita syödäksemme
 43.3. Anna tytölle vettä hänen juodakseen
- 44.1. Maata viljelevä väestö
 44.2. Maailmaa nähnyt mies
- 45.1. Kaikkien luettava kirja
 45.2. Hiiren nakertama kolo
 45.3. Kaikkien tuntema henkilö
 45.4. Ankaruudestaan tunnettu opettaja
 45.5. Kirveen koskematon hongikko
- 46.1. Asia on minun hoidettavani
 46.2. Kirves on sepän takoma
- 47.1. Laiva on aaltojen ajettavana
 47.2. Vene jäi virran vietäväksi
- 48.1. Hän jätti veneen virran vietäväksi
 48.2. Oikeus tuomitsi syytetyt viralta pantaviksi
- E. 49.1. Hän odotti sydän pamppailen
 49.2. Tyttö juoksi hiukset hulmuten
 49.3. Hevonen nelisti kaviot kipinöitä iskien

- F. 50.1. Isäntä astelee *pää pystyssä*
 50.2. Lapset juoksivat *kengät kädessä*
 50.3. He istuivat *päät painuneina*
 50.4. Hän tulee *papereita kädessä*
 50.5. Hän oli nukahtanut *Raamattu käteen*
 50.6. Käännä vene *pohja ylöspäin*
- G. 51.1. *Viisaampana* minä myönnyin
 51.2. *Elämää kokeneena* hän näkee asian toisin kuin sinä
- 52.1. Minä tunsin *pojan Pekaksi*
 52.2. Hän tiesi sen *miehen ainoaksi huviksi*
 52.3. Hän nimitti *äitiään mammaksi*
 52.4. Sinä pidit *poikaa Pekkana*
- H. 53.1. *Asian selvittämiseksi* suoritetaan tutkimuksia
 53.2. *Asian selvittäminen* oli hankalaa
- 54.1. Hän mainitsi *Snellmanin yrityksen ratkaista kysymys*
 54.2. Hän kertoi *vangin aikeesta karata*
 54.3. Mieleen tulee *Homeroksen unahdus*

Sana *lauseenvastike* sellaisenaan tarkoittaa jotakin, mikä vastaa lausetta. Usein sen on katsottu merkitsevän ilmausta, joka on korvattavissa sivulauseella. Tällainen tulkinta on kuitenkin toisaalta liian ahdas, toisaalta liian väljä. Aarni Penttilä on huomauttanut, että eräissä tapauksissa esim. partisiippirakenteen korvaaminen *että*-lauseella ei käy (esim. edellä olevassa luettelossa n:o 16.2)¹ ja että se eräissä toisissa tapauksissa on hankalaa (esim. 2.1; Penttilä, Suomen kielioppi s. 633). Penttilän mainitsemiin tapauksiin voitaisiin vielä lisätä 4.3—4, joissa sivulauseella korvaaminen on mahdotonta, ellei predikaattia muuteta yks. 3. persoonan muodoksi: 4.3. *Työt näkyvät päättyneen* → *Näkyy, että työt ovat päättyneet*; 4.4:ssä korvaaminen on muutoksen jälkeenkin hankalaa. Kuitenkaan ei ole asetettu kyseenalaiseksi näiden rakenteiden kuulumista lauseenvastikkeisiin. Ilmeisesti ei lauseenvastikkeisiin kuulumisen edellytyksenä ole syytä pitää sitä muodollista seikkaa, että rakenne kontekstissään voidaan suoraan korvata sivulauseella. Toisaalta esim. seuraavat il-

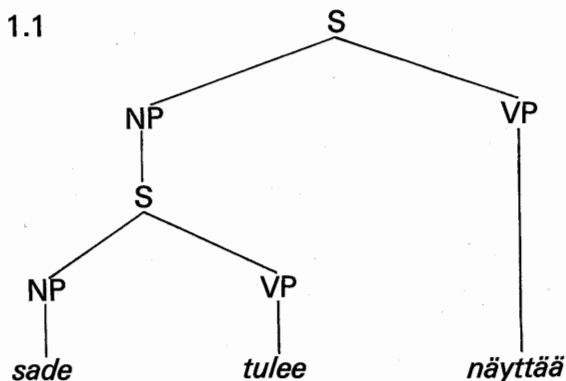
¹ Edellä olevaan tyyppiluetteloon viitattaessa käytetään tästä lähtien pelkkiä numeroita.

maukset voitaisiin vaivatta korvata sivulauseella: 33.2 (→ *Hän lupasi, että tekisi työn*), *Hänessä syntyi ajatus eepoksen aikaansaamisesta* (→ *Hänessä syntyi ajatus, että olisi saatava aikaan eepos*), *Nainen pyysi häntä sisään* (→ *Nainen pyysi, että hän tulisi sisään*). Periaatteessa voitaisiin kyllä puolustaa sitä kantaa, että tällaisetkin luettaisiin lauseenvastikkeisiin, mutta se olisi tuskin tarkoituksenmukaista.

Nimitys lauseenvastike ei sinänsä edellytä nimenomaan sivulauseella korvattavuutta. Ensinnäkin lauseenvastike voisi tietenkin yhtä hyvin olla päälauseen vastike. Toiseksi voidaan ajatella muunkinlaista vastaavuutta kuin sellaista, että jokin ilmaus on asianomaisessa kontekstissä ilman muuta vaihdettavissa toiseen. Näyttää siltä, että tämän kysymyksen selvittelyssä on hyötyä generatiivisen kieliopin käsitteistöstä. Kaikki ne suomen kielen rakenteet, joita on sanottu lauseenvastikkeiksi, edustavat eli vastaavat syvärakenteen upotettuja lauseita (embedded sentences). Mutta lauseenvastikkeiksi sanottujen rakenteiden lisäksi on tavattoman paljon muitakin rakenteita, jotka edustavat syvärakenteen upotettuja lauseita.

Kaikki tyyppiluettelomme osoittamat rakenteet vastaavat upotettuja lauseita, mutta tässä vastaavuudessa on eri asteita. Rakenteet voidaan ensinnäkin ryhmitellä sen mukaan, edustaako upotetun lauseen predikaattia pintarakenteessa verbin nominaalimuoto vai onko se vailla edustajaa vai edustaako sitä substantiivi (tavallisesti silloin verbaalisubstantiivi). Toiseksi näyttää olevan merkitystä sillä, onko jokaisella muulla upotetun lauseen jäsenellä (so. muulla kuin predikaatilla) pintarakenteessa erityinen vastine vai edustaako jotakin tai joitakin upotetun lauseen jäseniä jokin matriisilauseen jäsen. Kolmanneksi on syytä tarkata sitä, esiintyykö rakenne useiden eri verbien yhteydessä vai ainoastaan yhden tai parin apuverbin ohessa. Näistä lähtökohdista voimme ryhtyä tarkastelemaan luettelon sisältämiä rakenteita. Useimmissa tyypeissä edustaa upotetun lauseen predikaattia verbin nominaalimuoto. Nämä tapaukset ovat luettelossa ensimmäisinä (1—49).

1. Tässä tyyppissä on matriisilauseen predikaattina intransitiivi-verbin (tavallisesti *kuulua, näkyä, näyttää* tai *tuntua*) yks. 3. p. Tyyppin rakennetta kuvaa oheinen yksinkertaistettu puudiagrammi, josta ilmenee mm., ettei pintarakenteessa mikään matriisilauseen jä-

sen samalla edusta mitään upotetun lauseen jäsentä. Upotettu lause on aina eksistentiaalinen.² Tämä tyyppi on yksi ns. partisiippirakenteen alalajeista.

Toistojen välttämiseksi mainitsen jo tässä, että myöskään tyypeissä 2—25 ei pintarakenteessa mikään matriisilauseen jäsen samalla edusta mitään upotetun lauseen jäsentä. Tyypistä 26 alkaen asiaan palataan uudelleen.

2. Matriisilauseen predikaattia koskevat tässä samat rajoitukset kuin edellisessä kohdassa. Partisiippi on passiivinen, samoin upotetun lauseen predikaatti, jota partisiippi edustaa. Esim. 2.1:ssä on upotettuna lauseena *teille on tuotu uusi emäntä*. Tyyppi 2 on myös ns. partisiippirakenteen alalaji. (Vrt. O. Ikola, SJ 1 s. 49.)

3. Matriisilauseen predikaattina on intransitiiviverbin (tässä useimmiten *ilmetä*, *osoittautua* tai *selvitä*) yks. 3. p. Vaikka matriisilauseen predikaatti on intransitiivinen, on itse rakenne muodoltaan samanlainen kuin objektina oleva partisiippirakenne (tyyppi 16). Tämä johtuu ilmeisesti objektina olevien partisiippirakenteiden vaikutuksesta, ja koko tyyppi 3 lienee myöhäinen. Tämäkin tyyppi kuuluu siis ns. partisiippirakenteisiin.

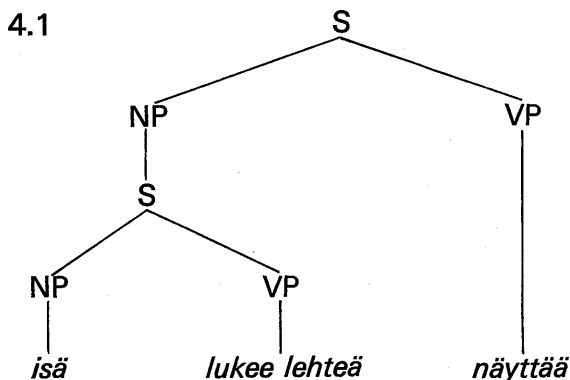
² Tämän kirjoituksen diagrammeihin on otettu vain käsiteltävän aiheen kannalta relevantit ainekset (esim. konjunktiot on jätetty pois). Upotetun lauseen eksistentiaalisuutta ei ole diagrammeissa osoitettu, mutta tarpeen vaatiessa se mainitaan tekstissä. Diagrammeissa käytetään totunnaisia kansainvälisiä merkkejä: S = virke (sentence), NP = substantiivilauseke (noun phrase), VP = verbi-lauseke (verb phrase), N = substantiivi (noun), V = verbi, Adj = adjektiivi.

4. Matriisilauseen predikaattina tulevat kyseeseen samat intransitiiviverbit kuin tyypeissä 1—2. Tässä kuitenkin verbi kongruoi nominin kanssa (huom. 4.3—5). Tämäkin on luettu ns. partisiippi-rakenteisiin.

Tämä tyyppi lienee yleensä jäsenetty niin, että esim. 4.1:ssä *isä* on subjekti, *näyttää* predikaatti ja *lukevan lehteä* predikaatin määrite. Kielihistorian näkökulmasta asia onkin epäilemättä käsitettävä suunnilleen näin. Vanhan kirjakielen ja lähisukukielten todistuksen mukaan partisiippi on nähtävästi tällaisissa tapauksissa ollut subjektiin viittaava, alkuaan nominatiivimuotoinen määrite, esim. Agricola III s. 69 *ia hen näky vihainen oleua* (ks. Ojansuu, Mikael Agricolan kielestä s. 144, 154—155; Hakulinen, SKRK, 3. p., s. 468; O. Ikola, SJ 1 s. 49 alav.).

Näyttää kuitenkin siltä, että tyyppi nykyisessä kielitajussa jäsentyy toisin. Kaikissa Ojansuun mainitsemissa tämäntyyppisissä esimerkeissä on predikaattiverbinä *näkyä* (mts. 144). Jos tästä on lupa päätellä, ettei Agricolalla tosiaan ole tässä tyyppissä muita predikaattiverbejä, niin havainto on mielenkiintoinen ja todistusvoimainen.³ Juuri tämän verbin yhteydessä näet tyyppi jäsentyy luontevasti edellä mainitulla tavalla, esim. *Isä näkyy tuleva* = *isä näkyy* (tuolla) — *tuleva* (ksi). Primaarinen on ilmoitus, että *isä näkyy*; partisiippi täsmentää tätä ilmoitusta. Tällainen tulkinta ei sen sijaan useinkaan käy, jos predikaattina on *kuulua*, *tuntua* tai *näyttää*. Esim. 4.2:ssa ei ole kysymys siitä, että yö tuntuu joltakin, vaan siitä, että nyt (so. yön mentyä) tuntuu siltä, että yö on ollut kylmä. Penttilä huomauttaakin: ”Nykyinen kielentaju on taipuvainen käsittämään *Maito tuntuu myrtyneen* -tyyppiset tapaukset ikäänkuin niissä sanottaisiin: *Tuntuu siltä, että m. on myrtynyt.*” (SK s. 635.) Jos rakenne ymmärretään näin, kuvaisi esim. 4.1:tä oheinen diagrammi.

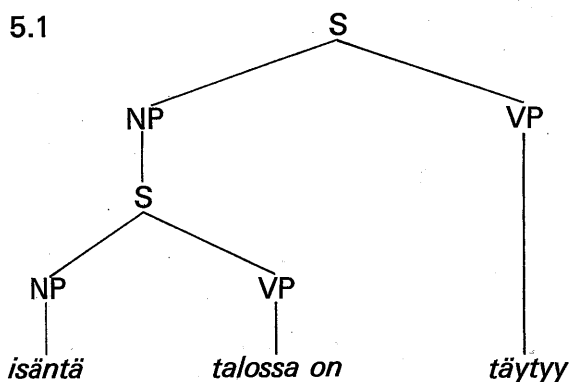
³ Hieman lisävalaisua: Myöskään vanhan kirjasuomen sanakirjatyön kokoelmissa ei ole Agricolalta esimerkkejä muista predikaattiverbeistä kuin *näkyä*. Sorolaisen Postillassa esiintyy niin ikään tässä tyyppissä predikaattiverbinä vain *näkyä* (ks. Kaarina Hedman, Subjunktio-lauseet ja lausevastineet Sorolaisen postillassa, laudaturtyö 1939, Turun Yliopiston suomen kielen laitos, s. 171—172). Westhin koodeksissa taas ei ole esimerkkiä partisiippirakenteesta *kuulua*-, *näyttää*-, *tuntua*-, mutta ei myöskään *näkyä*-verbin yhteydessä (tieto perustuu Turun Yliopiston suomen kielen laitoksessa olevaan Westhin koodeksin konkordanssiin).

Kielihistoriallinen kehitys lienee ollut seuraava. Ensimmäinen vaihe: analyttinen tyyppi (predikaattina aluksi ehkä vain *näkyä*) *isä näkyy + tuleva ~ tulevaksi*, sitten analogisesti *tulevan*. Toinen vaihe: entisen syvärakenteen⁴ on syrjäyttänyt oheisen diagrammin osoittama (ehkä samaan aikaan kun predikaatteina on ruvettu käyttämään *näkyä*-verbin lisäksi myös verbejä *näyttää*, *kuulua*, *tuntua*). Kolmas vaihe: alettiin käyttää edellisten lisäksi sellaisiakin predikaattiverbejä kuin *ilmetä*, *osoittautua*, *selvitä* jne.; silloin syvärakenteen muutos oli jo vakiintunut ja näiden uusien pred.verbiien yhteydessä rakenne noudatti muodoltaan sellaisten tapauksen mallia, joissa nomini kiistattomasti kuului upotettua lausetta edustavaan rakenteeseen (esim. 16.1); näin syntyi tyyppi 3.

Painavin argumentti esitettyä synkronista analyysia vastaan on epäilemättä nominin ja verbin kongruenssi, mutta syvärakenteen kannalta se tuskin on ratkaiseva. Vertauskohdaksi sopivat eräät subjekti—predikatiivi -suhteet. Paavo Numminen mainitsee jostakin Setälän harjoituskappaleesta seuraavan esimerkin: *Ihmiskuku on koivun kaltainen: lehvä olet sinä ja sinun pieni kotisi; oksa on kansasi; runko on ihmiskunta*. Nummisen tulkinnan mukaan *sinä*, *sinun pieni kotisi*, *kansasi* ja *ihmiskunta* ovat subjekteja (SJ 1 s. 33). Mutta jos tästä puuttuisi sana *sinä* ja kaksoispistettä seuraava lause siis kuuluisi *levvä on sinun pieni kotisi*, jäsentäisivät useimmat

⁴ Puhun syvärakenteesta, vaikka en ainakaan kaikissa tapauksissa ole vienyt analyysia lopulliseen syvyyteen saakka. Olen tyytynyt niiden rakenteen piirteiden osoittamiseen, jotka aiheen kannalta ovat olennaisia.

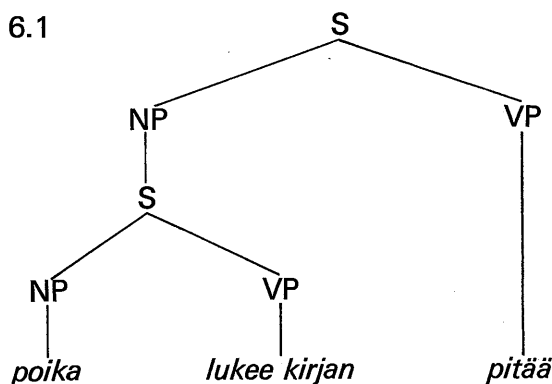

varmaan sanat *lehvä*, *oksa* ja *runko* subjekteiksi. Tämän perusteella voitaneen katsoa, että myös lauseen *lehvä olet sinä* syvärakenteessa *lehvä on* tai ainakin voi olla subjekti. Täytynee näet edellyttää, että myös 1. tai 2. persoonan pronominit voivat syvärakenteessa olla predikaatiivin asemassa. Pintarakenteessahan se ei ole mahdollista, jos se sana, jonka mukaan predikaatti kongruoi, aina katsotaan subjektiksi.

Numminen mainitsee myös esimerkin *Naamioitu henkilö oli Aune*: naamioitu henkilö oli nähty, häntä ei aluksi tunnettu, mutta sitten hän osoittautui Auneksi. Nummisen mukaan tässä *naamioitu henkilö* on subjekti ja *Aune* predikaatiivi (SJ 1 s. 33—34). Mutta ajatellaamme tilannetta, jossa Aune itse jälkeensä paljastaa naamioituneen henkilön henkilöllisyyden sanomalla: *Naamioitu henkilö olin minä*. Jos se nomini, jonka mukaan verbi kongruoi, katsotaan aina subjektiksi, on pakko leimata Nummisen äskeinen tulkinta vääräksi. Mutta syvärakenteessa täytynee joka tapauksessa *naamioitu henkilö* katsoa subjektiksi.

Tyyppin 4 syvä rakenne on edellä esitetyn mukaan samanlainen kuin tyyppien 1 ja 3. Erona verrattuna 1:een on se, että siinä upotettu lause on eksistentiaalinen, 4:ssä ei (ks. O. Ikola, *Lauseopin kysymyksiä*, Tietolipas 26, s. 54—63). Kieliopin säännöt on järjestettävä siten, että ne tyyppissä 4 mukauttavat matriisilauseen predikaatin upotetun lauseen subjektin vaatimaan lukuun ja persoonaan.

5. Vaikka tätä rakennetta ei luontevasti voi muuttaa sivulauseeksi (**Täytyy, että talossa on isäntä*), se edustaa selvästi upotet-

tua lausetta, jonka jokaisella jäsenellä on pintarakenteessa erityinen vastine. Upotettu lause on eksistentiaalinen. (Ks. diagrammia.) Tämäntyyppistä rakennetta on sanottu nesessiiviseksi infinitiivirakenteeksi (ks. O. Ikola, Vir. 1954 s. 217—218; Siro, Suomen kielen lauseoppi s. 98; Penttilä, SK s. 641).

6. Tässä saattaisi tuntua mahdolliselta sellainen jäsenyys, että esim. 6.1:ssä *pojan* edustaisi lähinnä *pitää*-verbin tekijää⁵ (subjektipersoonaa). Upotettuna lauseena olisi *poika lukee kirjan*, joten matriisilauseella ja upotetulla lauseella olisi yhteinen jäsen (*poika*).⁶ Nykykielen kannalta on luullakseni kuitenkin sattuvampi sellainen tulkinta, jonka mukaan tekijättömään verbiin liittyy kokonaisuutena rakenne *pojan — lukea kirja* (ks. diagrammia). Tämän tulokinnan mukaan ei upotetulla lauseella ja matriisilauseella ole yhteisiä jäseniä. Tyypistä 5 tämä eroaa vain siinä suhteessa, että tässä upotettu lause ei ole eksistentiaalinen. Tämäkin tyyppi on luettu ns. nesessiivisiin infinitiivirakenteisiin.

7. Esim. 7.1:ssä on upotettuna lauseena eksistentiaalilause *johdajalla on kosketus joukkoihin*. Ne perustelut, joilla tällaista rakennetta ei ole pidetty hyväksyttävänä (esim. Kaarlo Nieminen, Vir. 1950 s. 197—198; Penttilä, mts. 642), eivät mielestäni osu oikeaan. Kuten tyypeissä 5 ja 6 on tässäkin kysymys vain siitä, että eksistentiaalisen upotetun lauseen subjektia edustaa pintarakenteessa no-

⁵ Termistä ks. R. Tuomikoski, Vir. 1971 s. 146—.

⁶ Kielihistorian kannalta vrt. Setälä, SKL, 13. p., § 30, 6.

minatiivi tai partitiivi, ei-eksistentiaalisen taas genetiivi (ks. 8.1). Esittämäni kannan puolesta puhuu sekin, että tyyppi 7 on yleinen ja esiintyy jopa kansankielessäkin (vrt. O. Ikola, SJ 1 s. 45—46; Siro, SKL s. 142; esimerkkejä myös Nieminen, Vir. 1950 s. 197).

8. Se, mitä sanottiin kohdassa 6, sopii mutatis mutandis tähänkin. Penttilä on nimittänyt tätä tyyppiä nesessiiviseksi saneliitoksi (mts. 345, 469, 642).

9. Edellä esitetyn jälkeen tämä tyyppi ei kaivanne lisäkommentteja. Tätäkin Penttilä on nimittänyt nesessiiviseksi saneliitoksi (mts. 469, 642).

10. Upotettu lause on *me pelastuimme*.

11. Tähän sopii mutatis mutandis se, mitä sanottiin kohdassa 6.

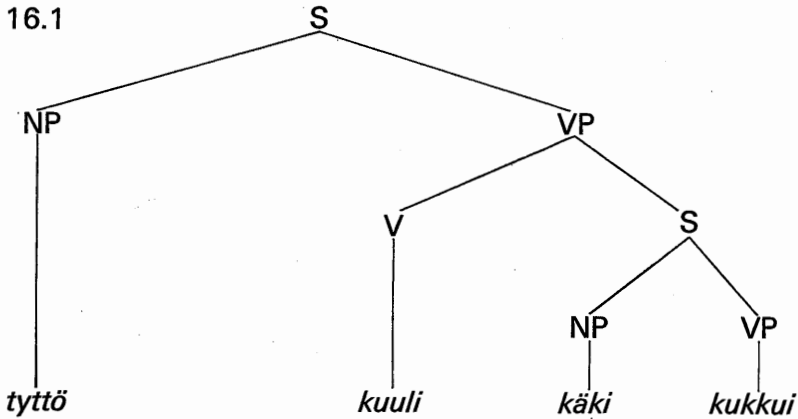
12. Upotettuna lauseena on esim. 12.1:ssä *me menemme*. Rakenne on yleiskielessä harvinainen. Sen käytöllä on ahtaat rajat sikäli, että sitä voidaan käyttää vain, kun matriisilauseen predikaattina on *olla*-verbin konditionaalimuoto (yks. 3. p.). (Tästä rakenteesta lähemmin ks. Verba docent 1959, s. 88—, O. Ikola.)

13. Normaalisti käytetään ilmaisutyyppiä, jossa *olla*-verbi kongruoi nominin kanssa: *nämä säkeet ovat selitettävissä*. Tässä yhteydessä ei ole olennaista, onko tyyppi 13 yleiskielessä hyväksyttävä vai ei; tosiasia on, että sitäkin käytetään (ks. O. Ikola, SJ 1 s. 46—47). Matriisilauseen predikaattina on tällöin aina tekijätön *olla*-verbin muoto. Upotettu lause on *nämä säkeet selitetään*.

14. Samaan tapaan kuin edellisessä kohdassa käytetään tämänkin tyytin asemesta usein tyyppiä, jossa nomini on *tulla*-verbin subjektina ja verbi kongruoi sen kanssa. Mutta myös esimerkkinne edustamaa tekijätöntä käyttöä esiintyy. Upotettuna lauseena on tällöin *näitä sanomia julkaistaan ensi vuonna*. Matriisilauseen predikaattina on aina tekijätön *tulla*-verbin muoto. (Rakenteesta lähemmin ks. O. Ikola, SJ 1 s. 48—49.)

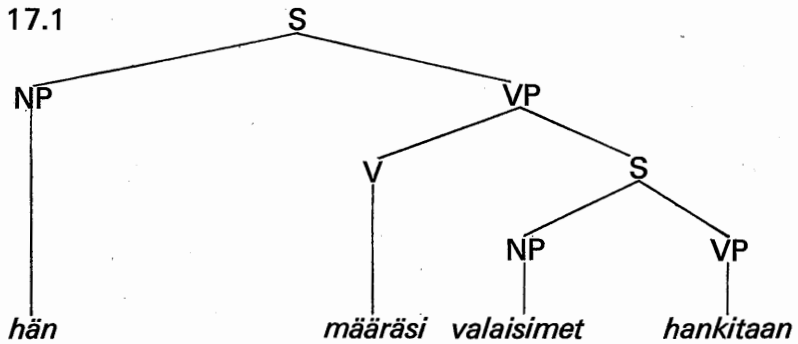
15. Tähänkin sopii mutatis mutandis kohdassa 6 sanottu. Jos tätä verrataan rakenteeseen 14, on erona ensiksi se, että tässä on pass. 2. partisiippi (14:ssä pass. 1. partis.), ja toiseksi se, että tässä voi olla myös upotetun lauseen subjektia edustava genetiivi. Upotettu lause on silloin aktiivinen; tyypissä 14 se on aina passiivinen.

Tyypeissä 1—15 on kulloinkin käsitelty rakenne katsottava matriisilauseen subjektiksi. Matriisilauseen predikaatti on näissä tapauksissa aina intransiitiverbi.

16. Esimerkki 16.1 edustaa tyypillisimpänä pidettyä ns. partiippiirakenteen lajia. Jos termi lauseenvastike säilytetään, tuntuu selvältä, että ainakin tämä rakenne on katsottava lauseenvastikkeeksi. Rakennetta kuvaa oheinen diagrammi. Kuten siitä näkyy, on tässäkin jokaisella upotetun lauseen jäsenellä erityinen vastine pintarakenteessa. Esimerkeissä 16.3–4 tosin upotetun lauseen subjektia edustaa pintarakenteessa vain possessiivisuffiksi, mutta tekijän (subjektipersoonan) ei kuitenkaan tarvitse olla sama kuin matriisilauseessa (huom. 16.4). Ei ilmeisesti ole relevanttia, edustaako jotakin upotetun lauseen jäsentä pintarakenteessa erillinen sana vai ainoastaan possessiivisuffiksi. Upotettu lause voi olla eksistentiaalinen (16.5) tai ei-eksistentiaalinen (16.1–4, 6–7) (ks. O. Ikola, *Lauseopin kys.* s. 54–63). Esimerkeissä 16.6–7 partiippiiri on passiivinen ja edustaa passiivista upotetun lauseen predikaattia.

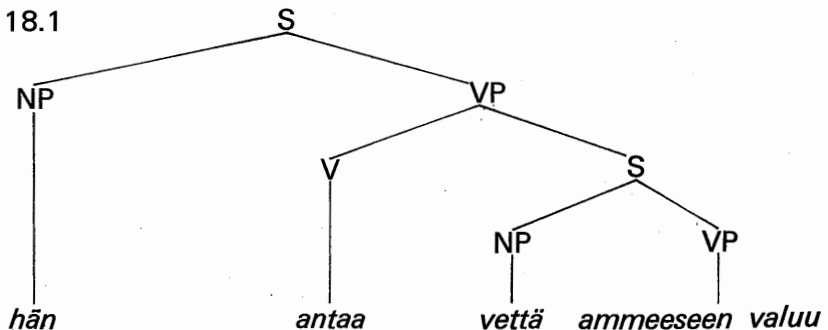
17. Tätä tyyppiä lähellä on esimerkki 48.2. Siinä matriisilauseen predikaatin ilmaisema toiminta (tuomitseminen) kohdistuu nominin (syytetyt) tarkoitteeseen. Kuten diagrammi 48.2 osoittaa, on upotetulla lauseella ja matriisilauseella yhteinen jäsen. Sen sijaan 17.1:ssä matriisilauseen predikaatin ilmaisema toiminta (määräminen) ei kohdistu valaisimiin, vaan niiden hankkimiseen. Kursivoitu rakenne on matriisilauseessa objektina. (Ks. diagrammia.) Tyyppi on lähellä esimerkkiä 16.7. Tyyppiä 17 olen nimittänyt 3. partiippiirakenteeksi (ks. O. Ikola, *UAJb XXVIII* s. 201–202 ja *SJ 1* s. 52–53; sama, *Das Referat in der fi. Sprache* s. 74–75).

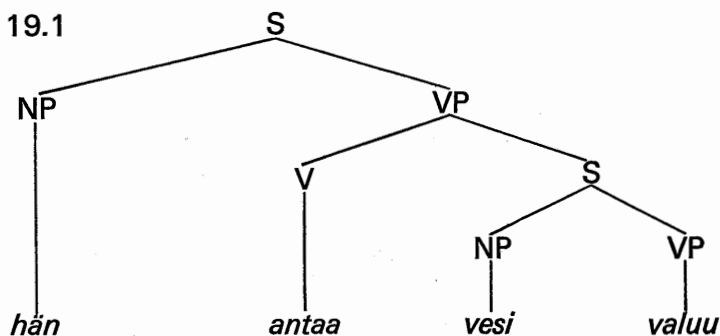

18. Kuten tyyppissä 5 on tässäkin selvästi kyseessä upotettu lause, jonka jokaisella jäsenellä on erityinen vastine pintarakenteessa. Upotettu lause on tässäkin eksistentiaalinen. (Ks. diagrammia. Rakenteesta lähemmin ks. O. Ikola, *Lauseopin kys.* s. 54—63 ja *Vir.* 1954 s. 217—218.)

19. Tämä eroaa edellisestä siinä, että upotettu lause ei tässä ole eksistentiaalinen. Tähän sopii jälleen mutatis mutandis se, mitä kohdassa 6 sanottiin. Samanlaisin perustein tämä on syytä analysoida oheisen diagrammin osoittamalla tavalla. Tyypeissä 18 ja 19 on matriisilauseen predikaattina verbi *antaa*, *sallia*, *suoda* tai *käskeä*. Siro on nimittänyt tätä tyyppiä permissiiviseksi (SKL s. 95—96).

20. Upotettu lause on esim. 20.1:ssä *isäntäväki oli pellolla*. Esi-merkeissä 20.2—3 edustaa upotetun lauseen subjektia vain possessiivisuffiksi, mutta tekijän ei tarvitse olla sama kuin matriisilauseessa. Rakennetta on totuttu sanomaan temporaalirakenteeksi.

21. Tyyppi eroaa edellisestä siinä, että tässä edustaa upotetun lauseen predikaattia pass. 2. partisiipin partitiivi (20:ssä 2. inf. iness.) ja että matriisilauseen ilmaisema tekeminen tässä tapahtuu upotetun lauseen ilmaiseman jälkeen (20:ssä samanaikaisesti). Tätäkin tyyppiä sanotaan temporaalirakenteeksi.

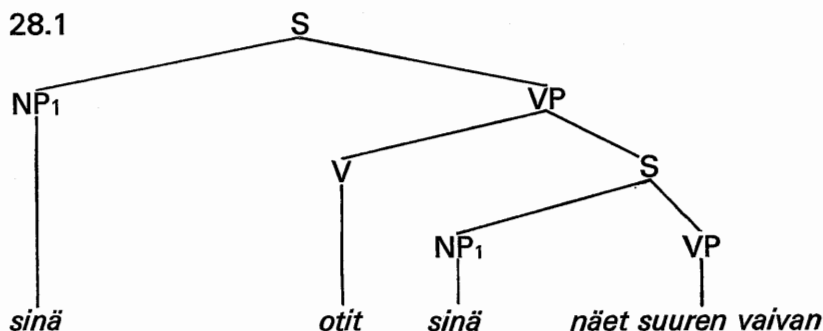
22. Tämä tyyppi vastaa merkitykseltään tyyppiä 20; erona on upotetun lauseen predikaattia edustavan jäsenen muoto (tässä 2. inf. instr.). Tämä on kuitenkin paljon harvinaisempi kuin 20, ja tämän käyttö rajoittuu yleiskielessä tavallisesti muutamaiin stereotyyppiin ilmauksiin: *kesän tullen, illan tullen, tilaisuuden tullen* jne. Tätäkin on nimitetty temporaalirakenteeksi.

23. Tyyppi on rakenteeltaan edellisen kanssa identtinen, mutta merkitys ei ole ainakaan yhtä selvästi temporaalinen. Tätä tyyppiä on nimitetty modaalirakenteeksi, mutta tuskin voidaan sanoa rakenteen ilmaisevan tekemisen tapaa. Tämän tyyppin käyttö on yleisempää ja monipuolisempaa kuin 22:n. Tyypillä 23 on se erikoisuus, että nominaalimuotoon ei voi liittyä objektia.

24. Upotetun lauseen ollessa kieltävä käytetään 23:n asemesta tätä tyyppiä. Tässä kuitenkin nominaalimuotoon voi liittyä objektikin (huom. 24.2). Tätäkin on sanottu modaalirakenteeksi.

25. Rakenne määrittää tässä koko matriisilauseetta, ei pelkästään predikaattia. Esim. 25.3:ssa on upotettuna lauseena *sanon asian suoraan*. Rakenne on merkitykseltään komparatiivis-konditionaalinen, ja sitä on sanottu kvantumrakenteeksi (vrt. Hakulinen, SKRK, 3. p., s. 475—476).

26. Tyyppi eroaa edellisestä siinä suhteessa, että tässä upotetun lauseen subjektia edustaa aina pelkkä possessiivisuffiksi eikä mil-

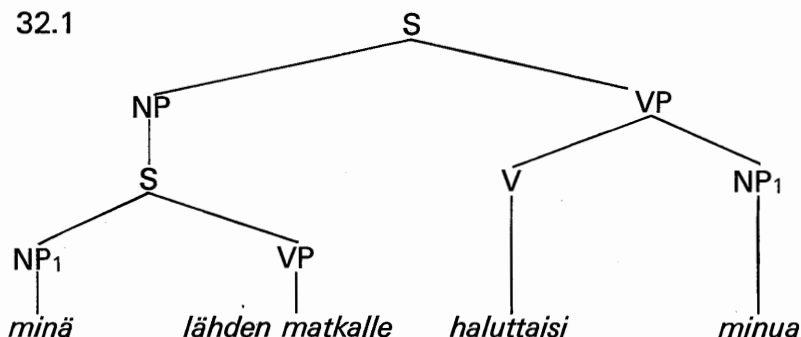
loinkaan erillinen nomini. Sellainen esimerkki kuin *Kantoi tuohon karhun taljan istuaksensa isännän* (Penttilä, SK s. 492, 640) ei edusta nykyistä yleiskieltä. Upotetun lauseen subjektipersoona on useimmiten sama kuin matriisilauseen, ei kuitenkaan aina (huom. 26.2). Possessiivisuffiksilla on siis kannettavanaan selvä merkitystehtävä. Rakenteen merkitys on useimmiten finaalinen, mutta toisinaan siitä poikkeava. Merkitykseltään finaalisia tämäntyyppisiä rakenteita on sanottu finaalirakenteiksi. Tyypistä 26.3 Penttilä sanoo, että se on "hyvin lähellä finaalirakennetta" (mts. 494).

27. Tyyppi eroaa edellisestä siinä suhteessa, että upotetun lauseen tekijä on aina sama kuin matriisilauseen. Tämänkin rakenteen merkitys on lähellä finaalista. Rakenteen käyttö on samaan tapaan suppeata kuin tyyppi 22: sekä matriisilauseen että upotetun lauseen predikaatteina käytetään etupäässä vain muutamia tiettyjä verbejä. Rakennetta on sanottu intensiteettirakenteeksi (Penttilä, mts. 492; Hakulinen, mts. 477).

28. Olen tulkinnut tyyppiä siten, että esim. 28.1:ssä ottaminen ei kohdistu vaivaan vaan vaivan näkemiseen (ks. diagrammia). Tällainen tulkinta on usein mahdollinen ja määrätapauksissa ainoa mahdollinen (asiaa perusteltu: O. Ikola, SJ 1 s. 55—56; toisin on analysoitava 43.2—3). Tässäkin on upotetun lauseen tekijä aina sama kuin matriisilauseen.

29. Upotetun lauseen tekijä on tässäkin aina sama kuin matriisilauseen. Matriisilauseen predikaattina on (monipersoonaisesti käytetty) *olla*-verbin muoto. Rakennetta on sanottu kvasirakenteeksi.

30. Tätä koskevat edellisessä kohdassa mainitut rajoitukset. Rakennetta on sanottu fatumrakenteeksi.

31. Tyyppi muistuttaa läheisesti tyyppiä 29—30, myös käytön rajoitusten puolesta. Jos edelliset luetaan lauseenvastikkeisiin, olisi tämäkin luettava niihin.

Tyypeissä 16—31 on kulloinkin käsitelty rakenne matriisilauseessa joko verbin tai koko lauseen määrittänä.

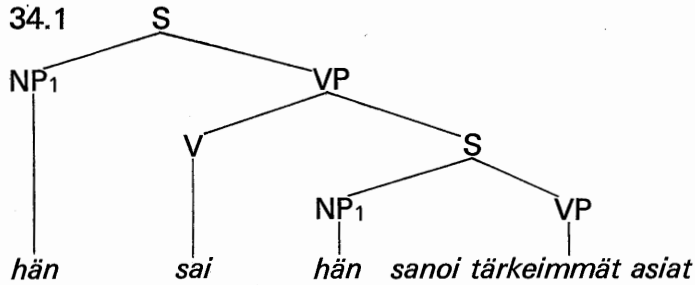
Tyypeissä 1—31 on jokaisella upotetun lauseen jäsenellä erityinen vastine pintarakenteessa. Useimmissa tähän mennessä käsitellyissä tyypeissä upotetun lauseen subjektia edustaa tai voi edustaa erillinen nomini. Poikkeuksia ovat tyypit 13—14 ja 17, joissa upotettu lause on aina passiivinen, sekä 26—31, joissa subjektia aina edustaa pelkkä possessiivisuffiksi. Viimeksi mainituista tyypeissä 26 ei upotetun lauseen tekijän tarvitse olla sama kuin matriisilauseen, mutta tyypeissä 27—31 se on aina sama. Viimeksi mainituissakin on upotetun lauseen subjektilla kuitenkin pintarakenteessa erityinen vastine, nim. possessiivisuffiksi.

32. Esimerkkiä 32.1 kuvaa oheinen diagrammi. Kuten siitä ilmenee, on upotetulla lauseella ja matriisilauseella yhteinen jäsen (matriisilauseen obj. *minua* edustaa upotetun lauseen subjektia).⁷ Itse rakenne on matriisilauseessa subjektina.

33. Upotetulla lauseella ja matriisilauseella on yhteinen subjekti. Itse rakenne on matriisilauseessa objektina. (Vrt. 54.1.)

34. Olen tulkinnut tämän tyyppin siten, että saaminen ei kohdistu tärkeimpiin asioihin vaan niiden sanomiseen (ks. diagrammia;

⁷ Upotetun lauseen ja matriisilauseen yhteiset jäsenet on tyyppiluettelossa osoitettu harvennuksella.

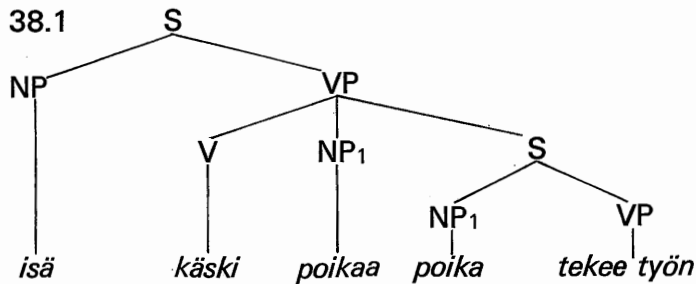
vrt. 28). Tällainen tulkinta tulee kyseeseen joko vaihtoehtoisena tai ainoana mahdollisena (lähemmin tästä tyypistä: O. Ikola, SJ 1 s. 51—52). Upotetulla lauseella ja matriisilauseella on yhteinen subjekti.

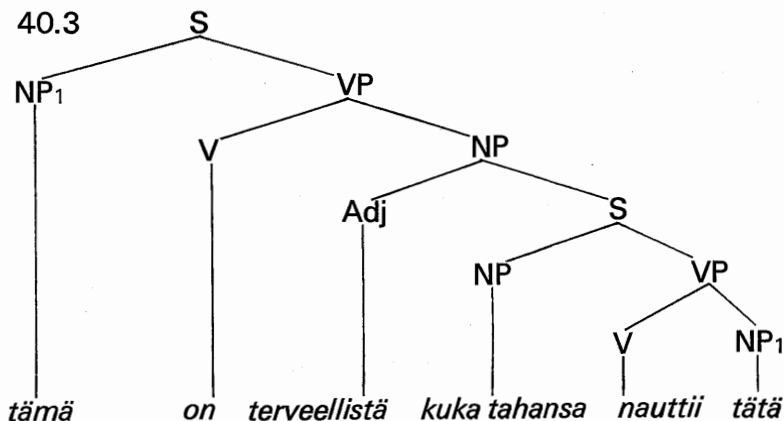
35. Tähän sopii mutatis mutandis edellisessä kohdassa sanottu (ks. lisäksi O. Ikola, SJ 1 s. 56—57).

36. Tässäkin ryhmässä on upotetulla lauseella ja matriisilauseella yhteinen subjekti. Rakente on matriisilauseeseen verbiin liittyvänä adverbiaalina. Esimerkkien 36.3 ja 36.9 edustamia alatyyppejä on sanottu modaalirakenteeksi (vrt. 23—24).

37. Rakente on adjektiivin määritteenä. Upotetulla lauseella ja matriisilauseella on yhteinen subjekti.

38. Upotetun lauseen subjektia edustaa tässä tyypissä matriisilauseen objekti (ks. diagrammia). Rakente jäsentyy nykykielessä eri lailla kuin 19 (vrt. Siro, SKL s. 96; Saukkonen, Vir. 1966 s. 161). Genetiivi (esim. 19.2 *poikien*) ei nykykielessä voi olla *käskeä*-verbin määrite; sen sijaan partitiivi *poikaa* esimerkissä 38.1 on *käskeä*-muotoon liittyvä objekti. Alatyyppe 38.5 on nykykielessä epäproduktiivinen mutta rakenteeltaan muiden tähän ryhmään kuuluvien kanssa.

39. Tässäkin upotetun lauseen subjektia edustaa matriisilauseen objekti.

40. Upotetun lauseen objektia edustaa matriisilauseen subjekti (ks. diagrammia). Alatyypin 40.3 on luettu ns. agenttirakenteisiin (ks. Hakulinen, mts. 479).

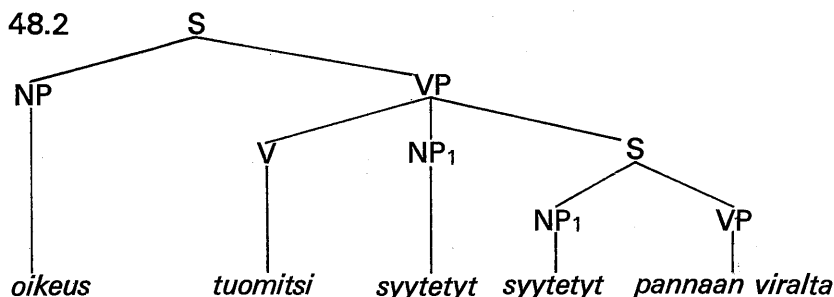
41. Upotetun lauseen verbin määrittettä (objektia tai adverbialia) edustaa eksistentiaalisen matriisilauseen subjekti. Alatyypin 41.4 on luettu agenttirakenteisiin.

42. Upotetun lauseen objektia edustaa matriisilauseessa verbiin liittyvä adverbialia. Tämäkin on luettu agenttirakenteisiin (ks. Hakulinen, mts. 479).

43. Upotetun lauseen objektia edustaa matriisilauseen objekti. Hakulisen mukaan tämäkin tyyppi ilmeisesti kuuluisi agenttirakenteisiin (mts. 478—479), Penttilän mukaan taas finaalarakenteisiin (SK s. 492, 640).

44. Upotetun lauseen subjektia edustaa matriisilauseessa attribuuttina olevan rakenteen pääsana.

45. Tämä eroaa edellisestä siinä suhteessa, että tässä käytetään passiivin partisiippeja tai agenttipartisiippia ja että attribuuttina olevan rakenteen pääsana edustaa upotetun lauseen objektia. Ainakin osa näistä esimerkeistä (todennäköisesti kaikki) kuuluisi Eeva Lindénin mukaan attribuuttirakenteisiin (ks. Vir. 1962 s. 216—; vrt. Vartiainen, SJ 9 s. 82—83). Toisaalta 45.1—3, 5 olisivat Hakulisen mukaan agenttirakenteita (mts. 478—479).

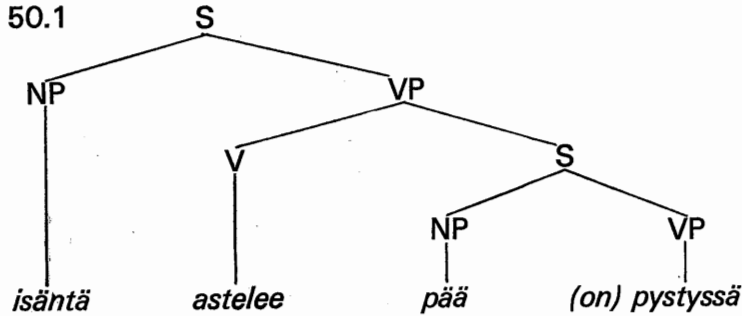
46. Erona edelliseen verrattuna on se, että rakenne tässä on matriisilauseessa predikatiivina eikä attribuuttina. Siitä seuraa myös, että upotetun lauseen objektia tässä edustaa matriisilauseen subjekti. Nämäkin tyypit on luettu agenttirakenteisiin.

47. Tässä rakenne on predikatiiviadverbiaalina. Muuten kuten 46. Tämäkin on luettu agenttirakenteisiin.

48. Upotetun lauseen objektia edustaa matriisilauseen objekti. Oheinen diagrammi kuvaa esimerkkiä 48.2 (vrt. 17.1). Sellaiset esimerkit kuin 48.1 on luettu agenttirakenteisiin samoin kuin edellä mainitut esimerkit 40.3, 41.4, 42.1, 43.1—3, 45.1—3, 5, 46.1—2, 47.1—2. Agenttirakenteiden joukkoon on viety näin monenlaisia rakenteita siitä syystä, että niiden tuntomerkinä on upotetun lauseen subjektia edustava lauseenjäsen, joka on samanlainen useissa muuten hyvinkin erilaisissa rakenteissa. Muissa tapauksissa on ollut yleensä päätuntomerkinä predikaattia edustava jäsen. Tyyppiluettelossamme on vielä muitakin rakenteita, joita voitaisiin pitää agenttirakenteina yhtä hyvin kuin edellä mainittuja (esim. 23.1—3).

Tyypeissä 32—48 edustaa jotakin upotetun lauseen jäsentä pintarakenteessa jokin matriisilauseen jäsen; jokin upotetun lauseen jäsen on siis vailla erityistä edustajaa pintarakenteessa. Voitaisiin ehkä sanoa kuvallisesti, että upotettu lause on upotettu syvemmälle kuin aikaisemmissa ryhmissä, joissa se on lähempänä pintarakennetta. Tyypeissä 32—48 tarvitaan transformaatioääntö, joka poistaa yhteisen jäsenen upotettua lausetta vastaavasta pintarakenteen osasta ("Equi-NP Deletion").

49. Rakenne muistuttaa tyyppiä 23. Muodollisena erona on se, että upotetun lauseen subjektia edustaa 23:ssa genetiivi ja/tai possessiivisuffiksi, 49:ssä nominatiivi. Tyyppiä 49 voidaan käyttää

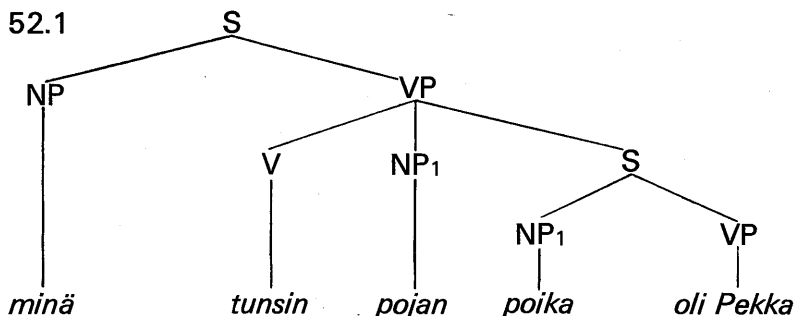

vain, jos upotetun lauseen subjekti tarkoittaa jotakin sellaista, mikä kuuluu matriisilauseen subjektin tarkoitteelle (49.1 *sydän* = hänen sydämensä; 49.2 *hiukset* = tytön hiukset; 49.3 *kaviot* = hevosen kaviot). Tyypissä 49 on mahdollisella upotetun lauseen objektilla pintarakenteessa erityinen edustaja (huom 49.3). Sen sijaan tyypissä 23 ei erillinen objektin edustaja ole mahdollinen (ks. 23).

Tyyppejä 23 ja 49 on syytä verrata myös alatyyppiin 36.3, jota on sanottu modaalirakenteeksi samoin kuin tyyppiä 23. Tyypit 36.3 ja 49 eroavat toisistaan siinä, että 36.3:ssa upotetun lauseen subjektia edustaa matriisilauseen subjekti, kun se taas 49:ssä on erikseen ilmaistu nominatiivissa olevalla substantiivilla. Molemmissa upotetun lauseen predikaatti voi olla millainen verbi tahansa ja siihen voi liittyä objekti ja/tai muita määritteitä. Nämä rakenteet ovat oikeastaan läheisempää sukua toisilleen kuin kumpikaan niistä 23:lle. Tyypissä 23 on upotetun lauseen predikaatti melkein aina transitiiviverbi eikä siihen voi liittyä objektia eikä hevin muitakaan määritteitä. Tyyppi 49 on ns. nominativus absolutuksen eli irrallisen nominatiivin alalaji.

Ryhmille 1—49 on yhteistä, että upotetun lauseen predikaattia pintarakenteessa edustaa verbin nominaalimuoto.

50. Tyyppiä kuvaa oheinen diagrammi. Tyyppi eroaa kaikista edellisistä siinä suhteessa, että upotetun lauseen predikaatilla ei ole edustajaa pintarakenteessa. Jos asia on tulkittava niin, että upotetussa lauseessa on predikaattivverbi, niin se olisi *olla*-verbin muoto (myös esimerkeissä 50.5—6). Siihen liittyy paikkaa, asentoa, olotilaa tms. osoittava ilmaus (adverbiaali tai predikaatiivadverbiaali). Upotetun

lauseen subjektin edustaja on samassa muodossa kuin upotetussa lauseessa: nominatiivissa tai partitiivissa. Tyyppi kuuluu läheisesti yhteen tyyppin 49 kanssa. Myös tyyppiä 50 on nimitetty nominativus tai partitivus absolutukseksi eli irralliseksi nominatiiviksi tai partitiiviksi.

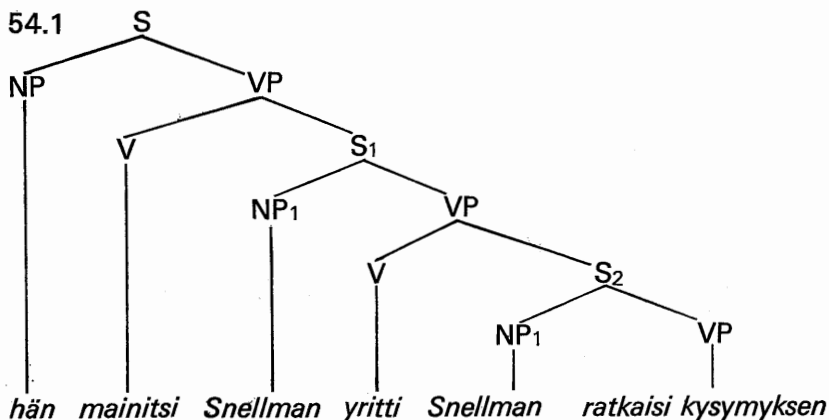
51. Kuten edellisessä ei tässäkään ole pintarakenteessa edustajaa upotetun lauseen predikaatilla, joka tässäkin on aina *olla*-verbin muoto (upotettu lause esim. 51.1:ssä: *minä olen viisaampi*). Upotetun lauseen subjektia edustaa matriisilauseen subjekti. Rakennetta on sanottu apposiitioksi (Setälä ym.) ja predikatiiviseksi lauseenvastikkeeksi (Airila ym.).

52. Tyyppiä kuvaava oheinen diagrammi. Kuten tyypeissä 50—51 ei tässäkään ole pintarakenteessa edustajaa upotetun lauseen predikaatilla, joka nytkin on *olla*-verbin muoto. Upotetun lauseen subjektia edustaa matriisilauseen objekti. Penttilä on pitänyt alatyyppejä 52.1—2 lauseenvastikkeena (SK s. 359, 492—493). Itse olen käyttänyt tästä alatyypistä nimitystä ”Referatkonstruktion mit Translativ” ja alatyypistä 52.4 nimitystä ”Referatkonstruktion mit Essiv”, kuitenkin nimeämättä niitä lauseenvastikkeiksi (O. Ikola, Das Referat in der fi. Sprache s. 90—94, 97—99).

Tyypeissä 50—52 on upotetun lauseen predikaatti (*olla*-verbin muoto) vailla edustajaa pintarakenteessa.

Tyypeissä 51—52 edustaa upotetun lauseen subjektia matriisilauseen subjekti tai objekti.

53. Rakenne 53.1 vastaa passiivista finaalilauseetta *jotta asia selvitettäisiin* samoin kuin 26.1 vastaa aktiivista finaalilauseetta.

Mutta sama upotettu lause (*asia selvitetään*) on kysymyksessä, olkoon ilmaus *asian selvittäminen* missä sijassa ja minä lauseenjäsenenä tahansa. Jos siis rakennetta 53.1 pidetään lauseenvastikkeena, olisi sellaisena pidettävä myös rakennetta 53.2 sekä jokaista muutakin objektiivisen genetiivin ja teonnimen liittoa.⁸

54. Esimerkkiä 54.1 kuvaa oheinen diagrammi. Kuten siitä ilmenee, tässä on kaksi sisäkkäistä upotettua lausetta. Sisempi upotettu lause on tarkalleen sama kuin esimerkin 33.4 upotettu lause. Diagrammimme oikeanpuoleinen osa (tarkemmin sanoen S_1 ja sen dominoima osa) kuvaa esimerkkiä 33.4. Ulompana upotettuna lauseena 54.1:ssä on lause 33.4 sellaisenaan, ja tämä upotettu lause pysyy samana, olkoon ilmaus *Snellmanin yritys ratkaista kysymys* missä sijassa ja minä lauseenjäsenenä tahansa. Tyyppiä 54 analysoitaessa on vain ulompi upotettu lause relevantti, joten esimerkki 54.1 rinnastuu täysin esimerkkiin 54.3; siinä taas on upotettuna lauseena *Homeros vnahti*. Jos 54.1:n sisältämä rakenne luetaan lauseenvastikkeisiin, on niihin luettava myös 54.2—3:n rakenteet ja jokainen muukin subjektiivisen genetiivin ja teonnimen (tai vastaavan) liitto. Eeva Lindén on pitänyt tällaista rakennetta lauseenvastikkeena ja nimittänyt sitä substantiivirakenteeksi (Vir. 1956 s. 415, 1962 s. 217—218).

⁸ Rakenne 53.1 kuuluu nykykielen yleisiin ilmaustyyppeihin. Silti se ei ole mikään uusi ilmaustapa, sillä jo Agricola käyttää sitä, esim. II s. 18: Jotea silloin cohta Wiburin Linnan ia Caupungin rakensit. *Carialaisten ia Wenhe-laisten asettamisevi*.

Tyypeissä 53—54 edustaa upotetun lauseen predikaattia pintarakenteessa substantiivi (useimmiten deverbaalinen).

Tähänastisen käsittelyn perusteella voidaan luettelossa mainitut tyypit jakaa ryhmiin A—H:

A (1—25). Upotetun lauseen predikaattia edustaa pintarakenteessa verbin nominaalimuoto (samoin B—E). Jokaisella upotetun lauseen jäsenellä on pintarakenteessa erityinen vastine (samoin B—C, E). Eräissä tähän kuuluvissa tyypeissä voi upotetun lauseen subjektin edustajana olla pelkkä possessiivisuffiksi, mutta erillinen nomini on aina kuitenkin mahdollinen.

B (26—28). Kuten A, mutta upotetun lauseen subjektin edustajana on aina pelkkä possessiivisuffiksi. Upotetun lauseen ja matriisilauseen tekijä on useimmiten, tyypeissä 27—28 aina sama.

C (29—31). Kuten B, mutta C-ryhmän tyyppien käytöllä on se rajoitus, että matriisilauseen predikaattina aina on (monipersonaisesti käytetty) *olla*-verbi.

D (32—48). Ryhmä eroaa edellisistä siinä, että tässä ei jokaisella upotetun lauseen jäsenellä ole pintarakenteessa erityistä vastinetta, vaan jokin matriisilauseen jäsen edustaa samalla jotakin upotetun lauseen jäsentä (ollen matriisilauseen vaatimassa muodossa).

E (49). Upotetun lauseen predikaattia edustaa tässäkin verbin nominaalimuoto ja jokaisella upotetun lauseen jäsenellä on pintarakenteessa erityinen vastine, joten tällä on A-kohdassa mainitut tuntomerkit. Tämä on erotettu eri ryhmäksi siksi, että tässä upotetun lauseen subjekti on pintarakenteessa säilyttänyt kaasuksensa (nominatiivin) ja että tämä siitä syystä läheisesti liittyy seuraavaan.

F (50). Liittyy edelliseen siinä suhteessa, että upotetun lauseen subjekti on pintarakenteessa säilyttänyt kaasuksensa (nominat. ja partit.). Kaikista edellisistä tämä kuitenkin eroaa siinä suhteessa, että pintarakenteessa ei ole lainkaan edustajaa upotetun lauseen predikaatilla, joka aina on *olla*-verbin muoto (mikäli ei asiaa tulkita niin, ettei upotetussa lauseessa olekaan predikaattia).

G (51—52). Liittyy F-ryhmään siinä suhteessa, että tässäkin upotetun lauseen predikaatti, joka on aina *olla*-verbin muoto, on pintarakenteessa vailla edustajaa. Ryhmään D tämä taas liittyy siinä suhteessa, että jokin matriisilauseen jäsen edustaa samalla jotakin upotetun lauseen jäsentä.

H (53—54). Eroaa kaikista muista ryhmistä siinä suhteessa, että upotetun lauseen predikaattia pintarakenteessa edustaa substantiivi (useimmiten deverbaalinen).

*

Tämän jälkeen on ensimmäinen kysymyksemme, miten on suhtauduttava nimitykseen lauseenvastike. Koska kaikki edellä käsitellyt rakenteet — ja lisäksi lukuisat muutkin — vastaavat jotakin upotettua lausetta, voitaisiin ajatella, että kaikkia sellaisia upotetun lauseen vastikkeita, joilla ei pintarakenteessa ole lauseen muotoa, sanottaisiin lauseenvastikkeiksi. Tällöin kuitenkin lauseenvastikkeiden lukumäärä paisuisi niin suureksi ja koko kategoria tulisi niin tavattoman heterogeeniseksi, että koko lauseenvastikkeen käsite menettäisi käytännöllisen merkityksensä. Olisi tietenkin myös mahdollista kokonaan hylätä termi lauseenvastike, mutta sen säilyttäminen näyttää siltäkin olevan tarkoituksenmukaista. Sille olisi vain annettava sisältö, joka keskeisiltä osin liittyy tähänastiseen käytäntöön, mutta siten, että voidaan selvästi määritellä, minkälaiset rakenteet ovat lauseenvastikkeita, minkälaiset eivät.

Ryhdyttäessä asiaa tältä pohjalta kehittämään on käytännöllisintä aloittaa poimimalla tyyppiluettelostamme sellaiset tyypit, jotka voidaan perustellusti jättää lauseenvastikkeiden ulkopuolelle.

Ensimmäiseksi karsisin lauseenvastikkeiden piiristä H-ryhmän eli ne rakenteet, joissa upotetun lauseen predikaattia edustaa substantiivi. Näiden mukaan ottaminen laajentaisi lauseenvastikkeiden määrää tavattomasti. Sitä paitsi nämä rakenteet eroavat kaikista muista siinä, että predikaattia edustava substantiivi voi olla missä sijassa tahansa ja että rakenne voi olla lauseessa minä nominaalijäsenenä tahansa.

Toiseksi näyttää tarkoituksenmukaiselta jättää lauseenvastikkeiden ulkopuolelle ryhmät D ja G, joissa jokin matriisilauseen jäsen edustaa samalla jotakin upotetun lauseen jäsentä. Tällaisia rakenteita on varsin paljon, ja niiden mukaan ottaminen kasvattaisi myös lauseenvastikkeiden määrän kovin suureksi. Selvä peruste niiden pois jättämiselle on se, että itse rakenne niissä edustaa vain osaa upotetusta lauseesta — ei siis vastaa lausetta —, sillä matriisilauseen jäsenen ei voida sanoa kuuluvan tällaiseen rakenteeseen (esim. 33.1:ssä on rakennetta vain *jättää yliopiston*; upotetun lauseen sub-

jektia edustava *sinä* on rakenteen ulkopuolella). Esim. ns. agenttirakenteet eivät tämän mukaan olisi lauseenvastikkeita, mutta tämä ei tietenkään estä edelleen sanomasta niitä agenttirakenteiksi. Lauseenvastikkeiden ulkopuolelle jäävät täten myös sellaiset modaalirakenteiksi sanotut ilmaustyyppit, joissa matriisilauseen subjekti edustaa upotetun lauseen subjektia (36.3 ja 36.9).

Tämän jälkeen otan esille ne ryhmät, joiden kuuluminen lauseenvastikkeisiin on helpoimmin perusteltavissa, ja jätän viimeksi harkinnanvaraisimpia tapauksia edustavat ryhmät.

Useimmat traditionaalisesti lauseenvastikkeisiin luetut rakenteet kuuluvat A-ryhmään. Ne ovat siinä suhteessa "täydellisiä" lauseenvastikkeita, että jokaisella upotetun lauseen jäsenellä on pintarakenteessa erityinen vastine. Tyypillisiä lauseenvastikkeita nämä rakenteet ovat myös siinä suhteessa, että upotetun lauseen predikaattia edustaa verbin nominaalimuoto. Joukossa on rakenteita, joita ei ole ennen sanottu lauseenvastikkeiksi, mutta yhteiset tuntomerkit ovat siksi kiistattomat, että näitä kaikkia on mielestäni pidettävä lauseenvastikkeina.

Ryhmät E ja F' ovat sikäli erikoisia, että niissä upotetun lauseen subjektin edustaja pintarakenteessakin on subjektin sijoissa. E-ryhmässä edustaa upotetun lauseen predikaattia verbin nominaalimuoto ja jokaisella upotetun lauseen jäsenellä on pintarakenteessa erityinen vastine. F-ryhmässä taas ei pintarakenteessa ole upotetun lauseen predikaatin edustajaa; upotetun lauseen predikaatti on *olla*-verbin muoto, mikäli ei asiaa tulkita niin, että upotettu lause on vailla predikaattiverbiä. Olennaista on kuitenkin, ettei matriisilauseessa ole jäsentä, joka edustaisi jotakin upotetun lauseen jäsentä. Myös ryhmien E ja F rakenteet on mielestäni luettava lauseenvastikkeisiin.

B-ryhmässä upotetun lauseen subjektia edustaa pelkkä possessiivisuffiksi. Upotetun lauseen tekijä on tyypissä 26 useimmiten ja muissa tyypeissä aina sama kuin matriisilauseen. En kuitenkaan katsoisi tämän seikan estävän pitämästä näitä rakenteita lauseenvastikkeina, koska subjektilla kuitenkin on pintarakenteessa erityinen edustaja.

C-ryhmässäkin edustaa upotetun lauseen subjektia pelkkä possessiivisuffiksi, ja lisäksi upotetun lauseen tekijä on aina sama kuin matriisilauseen. Nämä seikat eivät kuitenkaan ole esteenä lauseenvastikkeina pitämiselle, kuten edellisessä kohdassa todettiin. Lisä-

rajoituksena C-ryhmässä on se, että matriisilauseen predikaattina aina on (monipersoonaisesti käytetyn) *olla*-verbin muoto. Tämän ryhmän rakenteet ovat rajatapauksia, joiden lauseenvastikkeina pitämisen tarpeellisuus on kyseenalainen. Näyttää kuitenkin siltä, että lauseenvastikkeiden kategoria voidaan selvemmin rajata, jos nämäkin rakenteet luetaan niihin. Mielestäni on perusteltua lukea nämäkin lauseenvastikkeisiin.

Tarkastelun tulos on siis se, että lauseenvastikkeisiin kuuluvat ryhmät A—C (1—31) ja E—F (49—50). Sen sijaan ryhmät D (32—48) ja G—H (51—54) eivät kuulu lauseenvastikkeisiin. Lauseenvastikkeita ovat näin ollen ensinnäkin sellaiset upotettua lausetta edustavat mutta vailla lauseen muotoa olevat rakenteet, joissa jokaisella upotetun lauseen jäsenellä on pintarakenteessa erityinen edustaja ja joissa upotetun lauseen predikaattia edustaa verbin nominaalimuoto. Toiseksi on syytä lauseenvastikkeisiin lukea myös sellaiset rakenteet, jotka muuten täyttävät edellä mainitut ehdot, mutta joissa upotetun lauseen predikaatilla, jonka voidaan katsoa joko olevan *olla*-verbin muoto tai kokonaan puuttuvan, ei ole pintarakenteessa lainkaan edustajaa. Sen sijaan sellaiset rakenteet, joissa jokin matriisilauseen jäsen edustaa samalla jotakin upotetun lauseen jäsentä tai joissa upotetun lauseen predikaatin edustajana on substantiivi, eivät ole lauseenvastikkeita.

*

Tämän selvittelyn jälkeen näyttää tarpeen vaatimalta vielä ehdotuksen tekeminen lauseenvastikkeiden uudistetuksi nimistöksi. Kuten Vartiainen on osoittanut, nimistö on muodostunut perin epäjohdonmukaiseksi mm. siksi, että osa nimistä perustuu rakenteen muotoon, osa taas merkitykseen (SJ 9 s. 82—84). Muoto olisi sinänsä selvin lähtökohta, mutta siltä pohjalta ei saataisi kyllin monta nimitystä, sillä esim. verbin nominaalimuotoon perustuvien rakenteiden nimitysten pohjaksi olisi vaikea löytää muita sanoja kuin partisiippi ja infinitiivi. Näyttää siis tarkoituksenmukaisemmalta lähteä semanttiselta pohjalta, etenkin kun silloin voimme käyttää hyväksemme useimpia vanhoja nimityksiä. Partisiippirakenne-nimityksestä tosin joudumme luopumaan. Lisäksi on tyytyminen siihen, että nimitys viittaa kunkin tyyppin yleisimpään tai luonteenomaisimpaan merkitykseen. Nimeä ei ole katsottava määritelmäksi, vaan etiketiksi, joka

kiinnitetään yhteenkuuluvaan rakenteiden ryhmään, vaikkei se osuvasti kuvaakaan aivan kaikkia tapauksia. Tämä periaate on jo ennen omaksuttu, kun on puhuttu esim. nesessiivisistä infinitiivirakenteista tai permissiivisestä lausetyypistä (ks. Penttilä, SK s. 641; Siro, SKL s. 95—96, 98).

Täysin tyydyttävän nimistön keksiminen lienee tässä tapauksessa mahdotonta, mutta ellei ehdotuksia tehdä, ei asiassa päästä eteenpäin. Siksi rohkenen kaikesta huolimatta esittää seuraavan ehdotelman suomen lauseenvastikkeiden nimistöksi. Havainnollisuuden vuoksi mainitsen vielä tässä kustakin tyyppistä yhden tai pari esimerkkilauseetta. Enemmän esimerkkejä sisältää edellä oleva tyyppi-luettelo, johon seuraavan luettelon numerot viittaavat:

Referatiivinen lauseenvastike: 1. Näyttää *tulevan sade*. 2. Teille kuuluu *tuodun uusi emäntä*. 3. Ilmeni *varkaiden vieneen rahat*. 4. *Työt* näkyvät *päättyneen*. 16. Tyttö kuuli *käen kukkuvan*. Hän väitti *nukkuneensa*. Hän huomasi *ammeeseen valuvan vettä*. Mies kertoi *poikaa lyödyn*. 17. Hän määräsi *hankittavaksi valaisimet*. — Tähän kuuluvat ne rakenteet, joita tähän saakka on sanottu partiisiipirakenteiksi. Upotetun lauseen predikaattia edustaa jonkin partiisiipin yks. akkusatiivi tai (kohdassa 17) translatiivi.

Nesessiivinen lauseenvastike: 5. *Talossa täytyy olla isäntä*. 6. *Pojan pitää lukea kirja*. 7. *Rappaukseen on päästävä ilmaa*. 8. *Pojan on luettava kirja*. 9. *Minun ei käynyt lähteminen*. 10. Näytti mahdottomalta *meidän pelastua*. 11. *Sinun on hyvä puhua*. 12. Olisiko *han meidän mennä?* — Nimitystä on ennenkin käytetty likimain samassa merkityksessä (ks. Penttilä, SK s. 641; Siro, SKL s. 98). Upotetun lauseen subjektin edustaja on subjektin sijoissa, jos upotettu lause on eksistentiaalinen, muuten genetiivissä. Upotetun lauseen predikaattia edustaa useimmissa tyypeissä 1. inf. lyh. muoto (toisin tyypeissä 7—9).

Permissiivinen lauseenvastike: 18. Hän antaa *ammeeseen valua vettä*. 19. Mies käski *poikien tehdä työn*. — Matriisilauseen predikaattina on tavallisesti *antaa, käskeä, sallia* tai *suoda*. Upotetun lauseen predikaattia edustaa 1. inf. lyh. muoto. Jos upotettu lause on eksistentiaalinen, on sen subjektin edustaja objektin sijoissa, muuten genetiivissä (vrt. O. Ikola, Lauseopin kys. s. 56—58). Siro on nimitänyt tyyppiä permissiiviseksi lauseeksi (SKL s. 95—96).

Temporaalinen lauseenvastike: 20. Hän saapui *isäntäväen ollessa*

pellolla. 21. Plotulitus aloitettiin *annettuani merkin*. 22. *Kesän tullen* hän virkistyi. — Tähän kuuluvat samat rakenteet, joita ennen on sanottu temporaalirakenteiksi. Upotetun lauseen predikaattia edustaa 2. inf. inessiivi tai instruktiivi tai pass. 2. partisiipin partitiivi ja subjektia genetiivi ja/tai possessiivisuffiksi.

Modaalinen lauseenvastike: 23. Tyttö nauroi *kaikkien nähden*. 24. Lapsi putosi *kenenkään huomaamatta*. — Näitä on Lauri Hakulisen ehdotuksesta jo ennen sanottu modaalirakenteiksi, joskin raja 23:n (mod.) ja 22:n (temp.) välillä on liukuva. Huomattakoon, että edellä omaksutun kannan mukaan sellaiset Hakulisen modaalirakenteet, joissa upotetun lauseen subjektia edustaa matriisilauseen subjektia (36.3 ja 36.9), eivät ole lauseenvastikkeita. Modaalisessa lauseenvastikkeessa edustaa upotetun lauseen predikaattia 2. inf. instr. tai 3. inf. abess. ja subjektia genetiivi ja/tai possessiivisuffiksi.

Kvantum-lauseenvastike: 25. Kirja on *minun tietääkseni* ilmestynyt. — Upotetun lauseen predikaattia edustaa 1. inf. pitempi muoto ja subjektia possessiivisuffiksi, jota vahvistamassa voi olla persoonapronominin genetiivi. Rakennetta on ennen sanottu kvantumrakenteeksi, mihin edellä oleva nimiehdotus perustuu. Jos haluttaisiin saada lauseenvastikkeelle enimpien muiden nimiehdotusten tyyppinen nimi, olisi *arbitratiivinen lauseenvastike* mahdollinen.

Finaalinen lauseenvastike: 26. Hän otti lainan *ostaakseen auton*. 27. Nauroin *katketakseni*. 28. Sinä otit *nähdäksesi suuren vaivan*. — Tyyppiä 26 on kauan sanottu finaalirakenteeksi. Tyyppiä 27 on nimitetty intensiteettirakenteeksi, mutta kun sen käyttö rajoittuu harvoihin kliseihin ja kun se kuitenkin on merkitykseltään lähellä tyyppiä 26, on mielestäni käytännöllisempää yhdistää se finaaliin lauseenvastikkeisiin. Lähellä finaalista on myös tyyppin 28 merkitys, joten sitäkin voidaan pitää finaalin lauseenvastikkeen alalajina. Kaikissa näissä edustaa upotetun lauseen predikaattia 1. inf. pitempi muoto ja subjektia possessiivisuffiksi.

Kvasi-lauseenvastike (t. *simulatiivinen lauseenvastike*): 29. Tyttö oli *nukkuvinaan*. — Upotetun lauseen predikaattia edustaa akt. 1. partis. mon. essiivi ja subjektia possessiivisuffiksi. Matriisilauseen predikaatti on *olla*-verbin muoto. Rakennetta on sanottu kvasirakenteeksi.

Fatum-lauseenvastike (t. *destinatiivinen lauseenvastike*): 30. Tauti menee, jos on *mennäkseen*. — Upotetun lauseen predikaattia

edustaa 1. inf. pit. muoto ja subjektia siihen kuuluva possessiivisuffiksi. Matriisilauseen predikaatti on *olla*-verbin muoto. Rakennetta on sanottu fatumrakenteeksi.

Proksimatiivinen lauseenvastike: 31. Hän oli *nielemäisillään pillerin*. — Upotetun lauseen predikaattia edustaa *-maise-*, *-mäise-*johdoksen mon. adessiivi ja subjektia siihen liittyvä possessiivisuffiksi. Matriisilauseen predikaatti on *olla*-verbin muoto.

Status-lauseenvastike (t. *statuaalinen lauseenvastike*): 49. Hän odotti *sydän pamppailleen*. 50. Isäntä astelee *pää pystyssä*. — Upotetun lauseen predikaattia edustaa 2. inf. instr. (49) tai se on vailla edustajaa (50). Upotetun lauseen subjektin edustaja on subjektin sijoissa, mikä on perusteena näiden kahden tyyppin yhdistämiselle. Rakennetta on ennen sanottu nominativus ja partitivus absolutukseksi eli irralliseksi nominatiiviksi ja partitiiviksi. Tämä nimitys ei tunnu onnistuneelta, koska se muista poikkeavasti lähtee syntaktiselta pohjalta.

Nimeämättä ovat jääneet seuraavat tyypit: 13. Miten on *selitettävissä nämä säikeet*? 14. — — jos *näitä sanomia* tulee *ensi vuonna julkaistavaksi*. 15. *Minun* tuli *kerrotuksi asia*. — Nämä lauseenvastikkeet ovat siksi heterogeenisiä, etteivät ne sopisi yhteisen nimikkeen alle. Toisaalta ne (ainakin 13—14) ovat siksi harvinaisia, etteivät erityiset nimitykset ehkä ole tarpeen.

Kuten huomataan, eräät aiemmin käytetyt lauseenvastikkeiden nimitykset puuttuvat tästä ehdotelmasta. Ns. agenttirakennetta (40.3, 41.4, 42—43, 45.1—3,5, 46—47, 48.1), attribuuttirakennetta (44—45), predikatiivista lauseenvastiketta (51) ja substantiivirakennetta (54) ei tässä ole luettu lauseenvastikkeisiin. Ns. intensiteettirakenne (27) on yhdistetty finaaliisiin lauseenvastikkeisiin. Eräät lauseenvastikkeet taas ovat saaneet ehdotelmassa uuden nimen. Selvyyden vuoksi olen sisällyttänyt nimiehdotuksiin sanan lauseenvastike, koska on muitakin rakenteita kuin lauseenvastikkeita.⁹

⁹ Tässä omaksutun kannan mukaan ei tyyppiä 51 enää voida sanoa predikatiiviseksi lauseenvastikkeeksi. Kun toisaalta appositio-nimityksellä on kansainvälisessä kielitieteellisessä kirjallisuudessa toisenlainen merkitys, olisi tälle tyyppille lauseenjäsenenä keksittävä uusi nimi. Tutulta pohjalta lähtien voitaisiin ehkä ajatella nimitystä *appositioadverbiaali*. Huom. Setälä, SKL, 13. p., s. 35: "Appositio ei oikeastaan ole mikään muu kuin *adverbiaali*, joka yhtäaikaa kuuluu verbiin ja substantiiviin ja edustaa sivulauseetta."

Kielen ilmaustyyppien ryhmittely, puhumattakaan kieliopillisista termeistä, on tietenkin aina suuressa määrin ehdonvallan asia. Edellä oleva ehdotus ei missään tapauksessa ole ainoa mahdollinen, tuskin edes paras mahdollinen. Mutta suomen kielen lauseenvastikkeisto ja sen nimistö, sellaisina miksi ne ovat vähitellen kieliopillisessa ja -tieteellisessä kirjallisuudessa muovautuneet, ovat siksi heterogeenisiä ja epäjohdonmukaisia, että asian entistä perusteellisempi selvittäminen ja rohkeidenkin korjausehdotusten tekeminen on minusta tuntunut tarpeen vaatimalta.¹⁰

OSMO IKOLA: *Über die Satzentsprechungen und eingebetteten Sätze im Finnischen*

In der grammatischen Literatur des Finnischen spricht man von sog. Satzentsprechungen, von denen die Partizipial-, Temporal- und Finalkonstruktionen von jeher bekannt sind. In den letzten Jahrzehnten ist die Anzahl der Satzentsprechungen auf Anregung verschiedener Forscher beträchtlich erhöht worden, was zu einer großen Inkonsequenz in der Systematik und Terminologie geführt hat. In dem Artikel wird der ganze Fragenkomplex gründlich untersucht, und es werden auch Vorschläge zur Begriffsbestimmung und Nomenklatur der Satzentsprechungen gemacht.

Der Verf. legt auf den Seiten 19—23 ein Typenverzeichnis vor, das erstens alle Konstruktionen enthält, die früher als Satzentsprechungen bezeichnet worden sind, und darüber hinaus die üblichsten von jenen Konstruktionen, die man mit der gleichen Berechtigung als Satzentsprechungen betrachten könnte oder die sonst als Vergleichspunkte notwendig sind. Das Verzeichnis enthält 54 verschiedene Typen. Im folgenden wird auf dieses Register verwiesen, so daß die dort angeführten Beispiele hier nicht wiederholt zu werden brauchen.

Die Satzentsprechung ist oft als eine Konstruktion verstanden worden, die man durch einen Nebensatz ersetzen kann. Diese Definition ist jedoch einerseits zu eng, andererseits zu weit gefaßt. Die Beispiele 4.3—4 und 16.2 im Typenverzeichnis enthalten z.B. nach allgemeiner Auffassung eindeutige Satzentsprechungen, die jedoch nicht durch Nebensätze ersetzt werden können. Andererseits gibt es zahlreiche Konstruktionen, die man zwar durch einen Nebensatz

¹⁰ Kiitän prof. Kalevi Wiikiä, jonka kanssa olen saanut keskustella eräistä kirjoitukseni kohdista ja jolta olen saanut joukon hyödyllisiä vihjeitä, sekä prof. Heikki Koskenniemeä, jonka ehdottama on nimitys *destinatiivinen lauseenvastike* ja jonka kanssa olen neuvotellut eräistä muistakin tässä ehdotetuista latinaan nojautuvista nimityksistä.

ersetzen kann, die aber nicht als Satzentsprechungen betrachtet werden und auch nicht als solche betrachtet zu werden brauchen (z.B. 33.2). Der Verf. hebt hervor, daß das Wort 'Satzentsprechung' an sich nicht ausdrücklich die Ersetzbarkeit durch einen Nebensatz voraussetzt. Erstens könnte 'Satzentsprechung' ebensogut die Entsprechung zu einem Hauptsatz wie zu einem Nebensatz bedeuten, und zweitens ist auch eine andere Art von Entsprechung denkbar als die, daß der Ausdruck in dem betreffenden Kontext ohne weiteres gegen einen anderen ausgetauscht werden kann. Bei der Klärung dieser Frage scheinen die Begriffe der generativen Grammatik von Nutzen zu sein. So ist ja leicht zu erkennen, daß im Finnischen alle Satzentsprechungen und auch alle sonstigen im obigen Typenregister angeführten Konstruktionen den eingebetteten Sätzen der Tiefenstruktur entsprechen.

Nachdem er jeden Typ für sich betrachtet und zahlreiche Konstruktionen durch Diagramme veranschaulicht hat, kommt der Verf. zu dem folgenden Ergebnis. Als Satzentsprechungen sind erstens nicht solche Konstruktionen zu betrachten, in denen das Prädikat des eingebetteten Satzes ein Substantiv ist (im Typenregister die Gruppe H). Würde man nämlich diese Gruppe auch dazurechnen, so stiege die Zahl der Satzentsprechungen ungeheuer an. Außerdem unterscheiden sich diese Konstruktionen von allen übrigen darin, daß das als Prädikat gebrauchte Substantiv in jedem beliebigen Kasus stehen und die Konstruktion jedes beliebige Nominalglied im Satz sein kann. Zweitens sind zu den Satzentsprechungen auch nicht solche Konstruktionen zu rechnen, bei denen irgendein Glied des Matrixsatzes zugleich ein Glied des eingebetteten Satzes ist (die Gruppen D und G; in dem Beispiel 32.1 ist das Objekt des Matrixsatzes *minua* zugleich das Subjekt des eingebetteten Satzes, s. Diagramm S. 35). Auch solche Konstruktionen gibt es ungeheuer viele. Dabei ist außerdem zu berücksichtigen, daß diese Konstruktionen nur einen Teil des Satzes darstellen; sie entsprechen also nicht einem vollständigen Satz. Bildlich gesprochen, ist der eingebettete Satz in diesen Fällen tiefer eingebettet als bei den anderen Gruppen, wo er der Oberflächenstruktur näher steht.

Als Satzentsprechungen sind nach Ansicht des Verfassers erstens alle Konstruktionen eines eingebetteten Satzes ohne Satzform zu betrachten, bei denen jedes Glied des eingebetteten Satzes in der Oberflächenstruktur besonders vertreten ist und wo als Prädikat des eingebetteten Satzes eine Nominalform des Verbs steht. Derartige Konstruktionen sind die Gruppen A—C und E des Typenverzeichnisses. Zweitens sind zu den Satzentsprechungen auch solche Konstruktionen zu rechnen, die zwar sonst die obengenannten Bedingungen erfüllen, aber bei denen das Prädikat des eingebetteten Satzes, das entweder eine Form des Verbs *olla* sein oder völlig fehlen kann, in der Oberflächenstruktur überhaupt nicht vertreten ist. Hierzu gehört die Gruppe F des Typenverzeichnisses.

Zum Schluß macht der Verf. folgenden Vorschlag zur neuen Terminologie der Satzentsprechungen: *referative Satzentsprechung* (Typen 1—4, 16—17; ehemalige Partizipialkonstruktion), *nezessive Satzentsprechung* (5—12), *permissive Satzentsprechung* (18—19), *temporale Satzentsprechung* (20—22; ehemalige Temporalonstruktion), *modale Satzentsprechung* (23—24; hierzu gehört ein Teil der früheren Modalkonstruktionen), *Quantum-Satzentsprechung*

(oder arbitrarive Satzentsprechung) (25; ehemalige Quantumkonstruktion), *finale Satzentsprechung* (26—28; Typ 26 ist früher als Finalkonstruktion, Typ 27 als Intensitätskonstruktion bezeichnet worden), *Quasi-Satzentsprechung* (oder simulative Satzentsprechung) (29; ehemalige Quasi-Konstruktion), *Fatum-Satzentsprechung* (oder destinative Satzentsprechung) (30; ehemalige Fatum-Konstruktion), *proximative Satzentsprechung* (31), *Status-Satzentsprechung* (oder statuale Satzentsprechung) (49—50; ehemals Nominativus plus Partitivus absolutus). Unbezeichnet gelassen wurden die Typen 13—15, die ziemlich selten sind.